

การกำหนดอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว
ตามลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน
Identity Formation and Civil Society Participation in Tourism
Destination Along the Mun Rivers in the Upper Sisaket Province

อรรถพล ศิริเวชพันธุ์

Atakapan Sirivejjabhandu

คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Faculty of Business Administration and Accounting, Sisaket Rajabhat University

misterangkor@hotmail.com

Received: July 5, 2025

Revised: August 8, 2025

Accepted: August 18, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน 2) ศึกษาอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และ 3) กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 รูปแบบในช่วง 6 เดือนแรกของการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการระดมความคิดเห็น กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน 5 อำเภอของจังหวัด ศรีสะเกษ จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาโดยจัดหมวดหมู่และตีความ

การศึกษาพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของลำน้ำมูล มีลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรม จำแนกเป็น 3 ส่วน คือ ต้นน้ำ (ปากน้ำห้วยทับทัน) เป็นชุมชนตั้งแต่สมัยทวารวดี มีกลุ่มชาติพันธุ์เยอที่โดดเด่น ในขณะที่กลางน้ำ (ปากน้ำห้วยสำราญ) เป็นชุมชนในสายวัฒนธรรมลาว กับกลุ่มไทโคราช และปลายน้ำ (ปากน้ำห้วยขะยุง) เป็นชุมชนที่มีระบบนิเวศป่าบุงป่าทาม บนฐานวัฒนธรรมลุ่มน้ำมูล-ชี และ 2) อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ คือ สถาปัตยกรรมและหัตถกรรม ในขณะที่อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม และ 3) แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว คือ ด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีการสร้างรายได้จากการใช้ประโยชน์แม่น้ำมูลในรูปแบบเศรษฐกิจฐานราก ด้านสังคมมีการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ในการจัดการตนเอง เช่น สมาคม สภาองค์กรชุมชน และเครือข่ายลุ่มน้ำ ในขณะที่ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ดอน (ดอนปู่ตา) พื้นที่ชุ่มน้ำ (ป่าบุงป่าทาม) และพื้นที่ลุ่มน้ำ (แก่งและแม่น้ำ)

คำสำคัญ: อัตลักษณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วม ภาคประชาสังคม แหล่งท่องเที่ยวตามลำน้ำมูล

Abstract

This research aims to 1) study the current conditions of the Mun River in the upper part of Sisaket Province, 2) explore the identities of tourism sites in the study area, and 3) propose guidelines for civil society participation for local tourism development in the study area. This qualitative study employed three data collection methods in the first six months of research: interviews, focus group discussions, and brainstorming sessions with key informants from civil society in five districts of Sisaket. The data was then analyzed using classify content analysis.

The findings revealed that 1) The current conditions of the Mun River reflect both physical and cultural characteristics, divided into three sections: the headwaters (Huai Thap Than Estuary), an ancient Dvaravati-era community notable for its prominent Yer ethnic group; the midstream (Huai Samran Estuary) with communities influenced by Lao culture and the Thai Khorat group; and the downstream (Huai Khayung Estuary), a community with wetland forest ecosystems and traditions rooted in the Mun-Chi River basin culture. 2) The identities of the tourism sites reveal tangible elements such as architecture and handicrafts, and intangible elements, such as beliefs, traditions, and rituals. 3) The civil society participation in tourism is evident in three areas: economically, through income generation based on grassroots economy models utilizing the Mun River; socially, through the formation of self-managed community organizations such as associations, community councils, and river basin networks; and environmentally, through natural resource conservation involving three types of land use: upland areas (Don Pu Ta), wetlands (lowland floodplain forest), and riverine areas (rapids and the river).

Keywords: Tourism Identity, Participation, Civil Society Sector, Tourist Destination Along The Mun Rivers

บทนำ

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีจุดเริ่มต้นจากพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ที่ได้มีการวางกรอบการบริหารราชการในระดับส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น ในระยะต่อมาได้มีการกำหนดพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักว่าด้วยการกระจายอำนาจ และระบุอำนาจหน้าที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2558) ในมติการท่องเที่ยว ภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายและงบประมาณในการจัดการทรัพยากรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำให้มีอำนาจในการบริหารแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม โครงการ งบประมาณในฐานะผู้แทนจากภาครัฐ (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2568) ในขณะเดียวกัน ผู้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมหรือที่สำคัญ คือ “ภาคประชาสังคม” ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่ม องค์กร เครือข่าย

ของประชาชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินโครงการหรือผลักดันภาคการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายส่วนรวม ประโยชน์สาธารณะ ตลอดจนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องสิทธิ เสี่ยง และความเป็นอยู่ ซึ่งภาคประชาสังคมในลักษณะดังกล่าว ยังประกอบไปด้วย มูลนิธิ สมาคมกลุ่มอาสาสมัคร สหภาพแรงงาน สภาองค์กรชุมชน ชมรม กลุ่มวัฒนธรรม และกลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น (สถาบันพระปกเกล้า, 2568) ซึ่งบทบาทของภาคประชาสังคมเหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในมิติการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่มีการกระจายอำนาจจากภาครัฐเป็นต้นมา

แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. 2566–2570) ได้ระบุถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น เพิ่มศักยภาพชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว สร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ในระดับจังหวัดและภูมิภาค ตลอดจนรองรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเมืองรอง (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) สอดคล้องกับการที่จังหวัดศรีสะเกษได้ชูจุดแข็งด้านการท่องเที่ยวใหม่ ในพื้นที่ทางตอนบนของจังหวัด คือ “แม่น้ำมูล” ตามแนวคิดชุมชนลุ่มน้ำ ที่ชูจุดขายทางวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่กระจุกตัวเฉพาะพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดที่มีชื่อเสียงอยู่แล้ว เช่น อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (ทุเรียนภูเขาไฟ) โดย เติลินวิศ (2567) รายงานว่า ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด ต้องการที่จะกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติบนฐาน “ทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำมูล” โดยชูภาพลักษณ์ “จิตวิญญาณลุ่มน้ำมูล” ด้วย “ข้าว ปลา ผัก เลือ รือ ป่า” เป็นจุดขายที่ตอบโจทย์ตลาดการท่องเที่ยวใหม่

จากความสำคัญดังกล่าว เพื่อเป็นการสนองตอบแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวตามลำน้ำมูลของจังหวัดศรีสะเกษ ผ่านมุมมองของผู้ที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยว ณ ที่นี้ คือภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน อัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมที่ภาคประชาสังคม ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำแบบบูรณาการ 5 อำเภอ 23 ตำบลที่ลำน้ำมูลไหลผ่าน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวระดับชาติและจังหวัด ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการส่งเสริมอัตลักษณ์ลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน สู่จุดหมายปลายทางใหม่สำหรับนักท่องเที่ยว รองรับและเป็นศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตเมืองรองต่อไป

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันทางกายภาพและวัฒนธรรมของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา
3. เพื่อกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือ ภาคประชาสังคมจาก 5 อำเภอ 23 ตำบล ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบนที่แม่น้ำมูลไหลผ่าน ซึ่ง สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (2564) รายงานว่า ประกอบไปด้วย 1) อำเภอราษีไศล คือ ตำบลด่าน บัวหุ้ง หนองแค เมืองคง หนองอึ่ง และส้มป่อย 2) อำเภออุทุมพรพิสัย คือ ตำบลรังแร่ 3) อำเภอเมืองศรีสะเกษ คือ ตำบลคูขุด น้ำคำ โพธิ์ และโพนเขวา 4) อำเภอยางชุมน้อย คือ ตำบลกุดเมืองฮาม คอนกาม ยางชุมใหญ่ และลิ้นฟ้า และ 5) อำเภอกันทรารมย์ คือ ตำบลหนองบัว บัวน้อย เมืองน้อย ดูน ละทาย แหนองแขว หนองแก้ว และโนนสัง ซึ่งมีรายละเอียดเกณฑ์คุณสมบัติเพื่อคัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอราษีไศล อำเภอยางชุมน้อย อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอเมืองศรีสะเกษ และอำเภอกันทรารมย์ โดยกำหนดให้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการคัดเลือกแบบเจาะจง อำเภอละ 2 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสภาวัฒนธรรม รวมทั้งสิ้น 10 คน

1.2 ประเด็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา กลุ่มเป้าหมาย คือ ภาคประชาสังคม 5 อำเภอ โดยกำหนดให้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการคัดเลือกแบบเจาะจง อำเภอละ 6 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาคประชาสังคม ลักษณะต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ สมาคม กลุ่มอาสาสมัคร เครือข่ายชุมชน สหภาพแรงงาน สภาองค์กรชุมชน ชมรม กลุ่มวัฒนธรรม และกลุ่มอนุรักษ์ ตลอดจนวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งสิ้น 30 คน

1.3 ประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา กลุ่มเป้าหมายยังเป็นกลุ่มเดิมจากข้อ 1.2 จำนวน 30 คน แต่มีการเพิ่มเติมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากหน่วยงาน/องค์กรภาครัฐและเอกชนด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วยตัวแทนจาก 1) สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ 2) สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ 3) สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาค 4) มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และ 5) สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งสิ้น 35 คน อนึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญในข้อ 1.1-1.3 สามารถถอนตัวได้ตลอดเวลา เป็นไปตามเงื่อนไขเกณฑ์คัดออก

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ประเด็นสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการหาความเที่ยงตรง (IOC) แล้ว ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ว่าด้วยประเภทของภูมิศาสตร์ที่ (สมมต สมบูรณ์, 2547) กล่าวว่า ประกอบด้วย (1) ลักษณะทางกายภาพ และ (2) ลักษณะทางวัฒนธรรม

2.2 ประเด็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ใช้การสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ว่าด้วยการจำแนกประเภทอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ (นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, 2554) กำหนด ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ และ 2) อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้

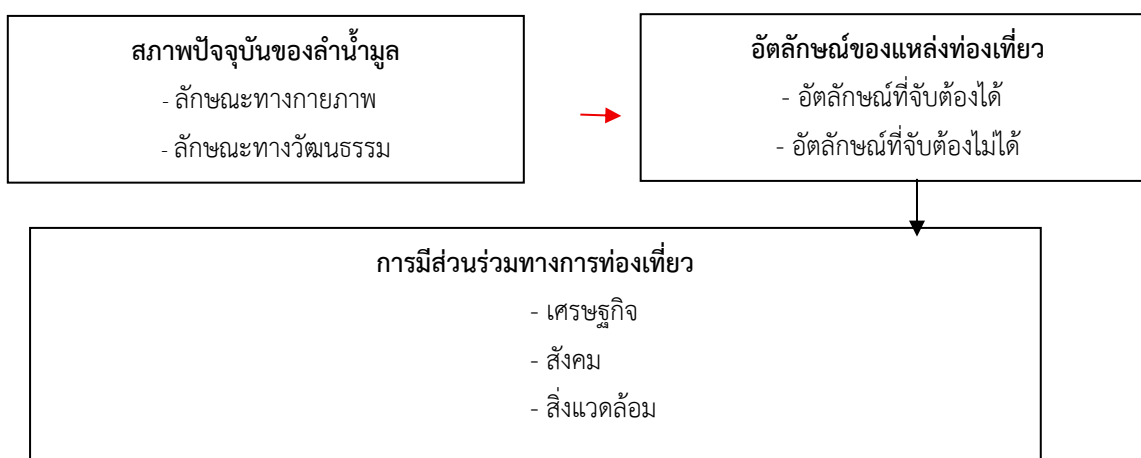
2.3 ประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ใช้การระดมความคิดเห็นเป็นเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ว่าด้วยองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามที่ (United Nations World Tourism Organization, 1997) กำหนด ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ 2) การมีส่วนร่วมทางสังคม และ 3) การมีส่วนร่วมทางสิ่งแวดล้อม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือจากต้นสังกัดเพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูล ไปยังกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นทำการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ณ สำนักงานหรือที่ทำการของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน ในช่วงเดือนที่ 1-4 ของการทำวิจัย โดยขออนุญาตบันทึกข้อมูลภาพและเสียง (ประเด็นสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน) สำหรับในช่วงเดือนที่ 5-8 ดำเนินการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดใต้ ตำบลเมืองคง อำเภอราชไหสโร จังหวัดศรีสะเกษ (ประเด็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวตามลำน้ำมูลในพื้นที่ศึกษา) และในช่วงเดือนที่ 9-12 ผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดเห็นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา) ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ทั้งนี้ภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขของหลักจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ทางสังคมศาสตร์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งหมด (วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1-3) ทำการวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการให้เหตุผลแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จากนั้นทำการพรรณนาสรุปในรูปแบบรายงานวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

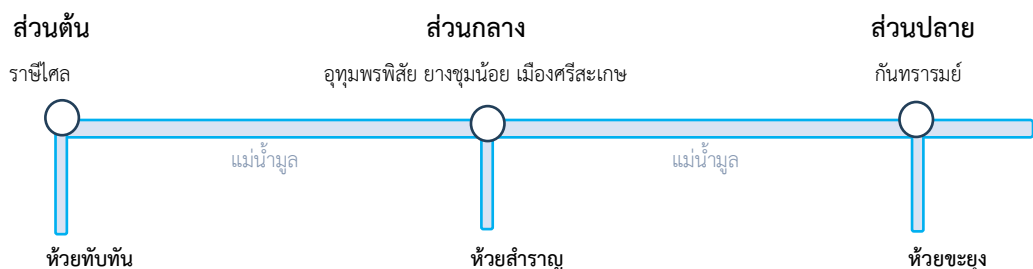
ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันทางกายภาพและวัฒนธรรมของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

การศึกษาสภาพปัจจุบันของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน มีข้อค้นพบที่กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้สะท้อนออกมา 2 ประเด็น คือ 1) ลักษณะทางกายภาพ และ 2) ลักษณะทางวัฒนธรรม ซึ่งจากการสัมภาษณ์และจัดหมวดหมู่ข้อมูลสามารถสรุปสภาพปัจจุบันได้ดังนี้

1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำมูลไหลผ่านจังหวัดจากทิศตะวันตก (เขื่อนราษีไศล ตำบลหนองแค) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุ่งกุลาร้องไห้ มายังทิศตะวันออก (เขื่อนห้วยนา ตำบลหนองแก้ว) ทั้งนี้ถือว่าเป็นจังหวัดเดียวที่มีเขื่อน ซึ่งมีประตูลิขัยน้ำปิดหัว-ท้าย ในขณะที่พื้นที่ราบลุ่มนั้น มีความเชื่อมโยงกับ 3 ลำน้ำสาขา คือ ห้วยทับทัน ห้วยสำราญ และห้วยขะยุง อนึ่งในเขตอำเภอราษีไศล พบแหล่งเกลืออยู่ตามริมน้ำ ในขณะที่ตอนกลางถึงท้ายลำน้ำพบป่าบุงป่าทาม ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบต่ำลาดเอียงน้ำท่วมถึง อันเป็นสังคมพืชพื้นถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ ดังปรากฏป่าสงวนชุมชนเป็นจำนวนหนึ่ง เช่น ป่ารังแร้ง-คูซอด ป่าดอนชะยอม-ดอนห้วยนา ป่าโนนหุ่ง ป่าบ้านน้ำท่วม-หนองเข็ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังตลอดลำน้ำยังปรากฏระบบนิเวศย่อย คือ 1) หาด ได้แก่ หาดดอนทรายแก้ว หาดบ้านแก้ง หาดนางเหงา 2) กุด ได้แก่ กุดเวียงคำ กุดเมืองฮาม กุดขึ้นาค กุดฮี กุดหวาย กุดโหม่ง กุดแคน กุดแสนดอง 3) หนอง ได้แก่ หนองใหญ่ หนองอิง หนองชำ หนองเป็ง หนองแดง หนองคล้า หนองบัว หนองตะข่า หนองพรหมคาค หนองบัวหล่ม หนองปลาตอง หนองบัวไชยวาน หนองคณะ หนองจระเข้ หนองโอง 4) ดอน ได้แก่ ดอนชะยอม ดอนศาลา 5) โนน ได้แก่ โนนกุดหล่ม โนนเรือ โนนสัง และ 6) แก่ง คือ แก่งพระพุทธรบาท ทั้งนี้ลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน ยังจำแนกออกได้เป็นฝั่งซ้ายและฝั่งขวาซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรนาข้าว (ข้าวนาปี) มีการปลูกพืชไร่ริมลำน้ำ สภาพพื้นที่โดยรอบพบปัญหาดินเค็มและพื้นที่ที่เป็นดินตื้น เหมาะต่อการทำการเกษตรเพียงบางประเภท ทั้งนี้ตอนปลายของลำน้ำ ยังมีการเลี้ยงปลาในกระชังอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้จากการสังเคราะห์ลักษณะทางกายภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูล (การสัมภาษณ์) พบว่าแม่น้ำมูลในจังหวัดศรีสะเกษนั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้ 1) ลำน้ำมูลส่วนต้น (อำเภอราษีไศล) คือ บริเวณแม่น้ำมูลบรรจบห้วยทับทัน 2) ลำน้ำมูลส่วนกลาง (อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอยางชุมน้อย) คือ บริเวณแม่น้ำมูลบรรจบห้วยสำราญ และ 3) ลำน้ำมูลส่วนปลาย (อำเภอกันทรารมย์) คือ บริเวณแม่น้ำมูลบรรจบห้วยขะยุง

ภาพที่ 3 การจำแนกลักษณะทางกายภาพของลำน้ำมูลในจังหวัดศรีสะเกษ (จากการสัมภาษณ์)

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพโดยสังเขปของลำน้ำมูลในจังหวัดศรีสะเกษตอนบน ที่มีการไหลจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก ซึ่งจากสารสนเทศที่ปรากฏพบว่า สามารถจำแนกลำน้ำได้เป็น 3 ส่วน ที่มีความแตกต่างทางกายภาพ ส่งผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1.2 ลักษณะทางวัฒนธรรม

1.2.1 ส่วนต้น (ราชีไศล)

ชุมชนโบราณเมืองคงโคก มีลักษณะทางกายภาพเป็นเนินดิน ได้รับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี รูปร่างค่อนข้างกลม มีคูน้ำและคันดิน โดยก่อกันดินล้อมรอบ มีคูน้ำด้านนอกขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 60 เมตร พบกลุ่มใบเสมาหินทรายเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ มีลำห้วยที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำมูล สามารถกำหนดอายุย้อนหลังได้ถึงสมัยทวารวดี

1.2.2 ส่วนกลาง (อุทุมพรพิสัย ยางชุมน้อย เมืองศรีสะเกษ)

ชุมชนโบราณคอนกาม ตำบลคอนกาม อำเภอยางชุมน้อย เป็นตัวแทนที่สำคัญของลักษณะทางวัฒนธรรมส่วนกลางลำน้ำมูลของจังหวัดศรีสะเกษ สภาพพื้นที่เป็นน้ำล้นรอบ ชุมชนรูปวงกลมอยู่บนเนินดิน มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 กิโลเมตร สันนิษฐานว่ามีอายุย้อนไปถึงสมัยทวารวดี มีการพบศิลาจารึก 2 หลัก ที่มีตัวอักษรเขมรโบราณ ราวศตวรรษที่ 16 นอกจากนี้ยังมีหาดบ้านแก้ง เป็นหาดทรายริมแม่น้ำมูล อยู่บริเวณใต้สะพานบ้านแก้ง ตำบลคูขุด อำเภอเมืองศรีสะเกษ ทว่าแท้จริงแล้วบ้านแก้ง อยู่ฝั่งตรงข้ามในเขตพื้นที่ตำบลกุดเมืองฮาม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นหาดที่เหมาะสมแก่การเล่นน้ำในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งชาวบ้านได้ทำการสร้างแพด้วยไม้ไผ่ ยื่นลงไปแม่น้ำมูล ปัจจุบัน (พ.ศ. 2568) มีแพจำหน่ายอาหารประมาณ 250 แพ เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสวยงามแปลกตา เมื่อมองจากมุมสูง

1.2.3 ส่วนปลาย (กันทรารมย์)

ลักษณะทางวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกับมุขปาฐะ เช่น หาดนางเหงา (ตำบลคุน) หาดตาดหัว (ตำบลทาม) ที่ชาวบ้านได้ผูกติดกับระบบนิเวศของท้องถิ่น (หาดและแม่น้ำ) รวมไปถึงกุดเจีย ซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่สะท้อนวัฒนธรรมของชาวประมงพื้นบ้าน มีป่าบุ่งป่าทาม ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบในการสรรค์สร้างวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น ธรรมาสนไม้ ผ้าพระบส โปงไม้ เรือยาวโบราณ เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นจุดบรรจบของแม่น้ำมูล-ชี จึงเกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่โดดเด่นในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้ลุ่มน้ำเป็นฐานวัฒนธรรม เช่น โฮมบุญข้าวใหม่ปลามัน ลุ่มน้ำมูล-ชี และทอดกฐินทางน้ำ

2. อัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

ประเด็นอัตลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว เป็นผลสืบเนื่องจากการศึกษาสภาพทั่วไปทางกายภาพและวัฒนธรรมมาก่อน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ทุนทางธรรมชาติ (ลุ่มน้ำมูล) ที่นำไปสู่ผลผลิต (ทุนทางวัฒนธรรม) ด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 5 อำเภอ จำนวน 30 คน ด้วยกระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นกิจกรรมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งใช้สารสนเทศอันหลากหลาย ประกอบด้วย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ดาวเทียม และการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (การสัมภาษณ์) มาจัดทำเป็นแผนที่เดินดิน (Geo-Social Mapping) คือ การสร้างสัญลักษณ์ (Features) ต่าง ๆ เช่น จุด (Point) เพื่อระบุตำแหน่งชุมชนริมน้ำและสถานที่สำคัญของชุมชน เส้น (Line) เพื่อสร้างลำน้ำมูลในจังหวัดศรีสะเกษ ทับซ้อนลง (Overlay) ลงบนระบบสารสนเทศทางแผนที่ นอกจากนี้ยังทำการลากเส้นบรรจบ (Polygon) เพื่อแสดงขอบเขตพื้นที่ทางบก

เช่น พื้นที่ป่า และพื้นที่ทางน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน กุด หนอง บุ่ง ทาม เป็นต้น จากนั้นสรุปเป็นภาพรวมของอัตลักษณ์ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ของลำน้ำมูลในพื้นที่ศรีสะเกษตอนบน ได้ดังนี้

ภาพที่ 4 การสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว

2.1 ส่วนต้น (ราชัไศล)

อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ คือ ศาสนสถานริมน้ำในเขตอำเภอราชัไศล ประกอบด้วย วัดกลาง วัดใต้ วัดส้มป่อยใหญ่ และวัดพระบาท (บ้านเปือย) โดยเฉพาะวัดใต้ ซึ่งปรากฏโบราณสถานริมแม่น้ำมูล ประกอบด้วย สิม (อุโบสถ) ไม้โบราณ รูปแบบเป็นสิมโปร่ง พระประธานปางมารวิชัยนั่งขัดสมาธิราบบนฐานเอวขัน ผนังทำด้วยไม้มีช่องประดับด้วยลูกมะหวด หน้าบันประดับรวงผึ้งแกะไม้ นอกจากนี้ยังพบกุหรือธาตุก่อด้วยอิฐ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม การเข้าเหลี่ยมย่อมุมรูปแบบคล้ายศิลปะสมัยอยุธยา ทั้งนี้วัดใต้ยังมีพื้นที่ใช้ประโยชน์อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งติดแม่น้ำมูลเป็นป่าช้าเก่า คือ ดอนแก้ว ปัจจุบันทางวัดมีกิจกรรมทำบุญตักบาตรริมแม่น้ำมูลเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำแม่น้ำมูล ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานโดยกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ลาว และไทโคราช ของอำเภอราชัไศล ในพื้นที่บ้านห้วย (ตำบลบัวหุ้ง) บ้านใหญ่ (ตำบลเมืองคง) บ้านท่า บ้านโก และบ้านส้มป่อยใหญ่ (ตำบลส้มป่อย) ซึ่งส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 100 ปี ประกอบอาชีพที่เป็นภูมิปัญญา คือ การประมงพื้นบ้าน การผลิตเกลือสินเธาว์ (ปัจจุบันไม่มีการผลิตแล้ว) เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งล้วนใช้ทรัพยากรจากลำน้ำมูลทั้งสิ้น

2.2 ส่วนกลาง (อุทุมพรพิสัย ยางชุมน้อย เมืองศรีสะเกษ)

อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ คือ ศาสนสถานริมน้ำ เช่น วัดป่าโนนกุดหล่ม ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสังข์ ตำบลโพนเขวา อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต เกิดจากแรงศรัทธาของชุมชนที่ได้ร่วมกันบริจาคที่ดินติดแม่น้ำมูลและใกล้เคียงเพื่อสร้างเสนาสนะ โดยเดิมเป็นที่ไร่ปลูกข้าว ไร่ปอ ปัจจุบันมีกุ ศาลาการเปรียญ ศาลาการปฏิบัติธรรม โรงครัว และสถานีวิฑูพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งภูมิทัศน์ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงและสามารถมองเห็นทางอากาศได้อย่างชัดเจนคือ “สถูปสาธุจิตจำลอง” ไม่ไกลจากแม่น้ำมูล โดยมีการสร้างภูเขาจำลองขนาดใหญ่ หรือภูเขาจารุธรรมศรีเจติยวิหาร ประดิษฐานสถูปสาธุจิตจำลอง (อยู่ระหว่างการก่อสร้าง) ซึ่งสามารถมองเห็นทัศนียภาพผืนป่าในเขตตำบลโพนเขวาและตำบลหนองบัวได้อย่างชัดเจน ในขณะที่อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ

แม่น้ำมูล มีการตั้งถิ่นฐานโดยกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเป็นหลัก ประกอบด้วย อำเภอขนาดเล็กน้อย ได้แก่ บ้านแก้ง และบ้านกุดเมืองฮาม (ตำบลกุดเมืองฮาม) บ้านผักชะ (ตำบลลิ้นฟ้า) สำหรับอำเภอเมืองศรีสะเกษ ได้แก่ บ้านโพธิ์ และบ้านโนนจาน (ตำบลโพธิ์) ซึ่งชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานกว่า 100 ปี โดยพิจารณาจากสิมหรืออุโบสถเก่าของวัดโนนจาน ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ของกรมศิลปากร และมีภูมิปัญญาที่หลากหลาย อาทิ การผลิตเครื่องมือจับสัตว์น้ำ การทอเสื่อกก ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับฮีต 12 คอง 14

2.3 ส่วนปลาย (กันทรารมย์)

อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ คือ ศาสนสถานที่มีความหลากหลายและสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น โดยบ้านสิถาน ตำบลหนองบัว จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนชาวคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดศรีสะเกษ มีวัดพระหฤทัย (สิถาน) เป็นศูนย์กลาง สำหรับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ตำบลโนนสัง มีชุมชนชาวพุทธ ซึ่งยึดถือประเพณีฮีต 12 คอง 14 คือ บ้านหนองโอง และบ้านหนองหวาย ในขณะที่บ้านดุน ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ สิม (อุโบสถ) ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของกรมศิลปากร ที่ลักษณะเป็นสิมโปร่ง ก่อด้วยอิฐถือฉาบด้วยปูน ทรงพานแว่นฟ้า เววขัน มุงด้วยกระเบื้องอิฐเผา ซ่อฟ้า ใบระกาทำด้วยไม้ ได้รับอิทธิพลของศิลปะล้านช้าง ในมิตีร่วมสมัย วัดบ้าน หนองโอง ยังเป็นสถานที่ในการใช้ประกอบพิธีลอย แก้วดอกไม้งามจันทร์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในส่วนของวัดบ้านหนองหวาย หมู่ 4 และ 12 นั้น ทำนํ้าวัดบ้านหนองหวายได้รับประกาศให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในขณะที่อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ ในเขตพื้นที่บ้านห้วยนา ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ยังเป็นที่ตั้งของวัดจำปา ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของลุ่มนํ้ามูล ในจังหวัดศรีสะเกษ ดังจะเห็นได้จากการเป็นสถานที่จัดงาน “วัฒนธรรมลุ่มนํ้ามูล-ชี” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มนํ้า อีกทั้งในบริบทใกล้เคียงยังพบความเชื่อและกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น พิธีทำบุญถวายสังฆทานทางนํ้า งานประเพณีข้าวใหม่-ปลาใหม่ การฟ้อนกลองตุ้ม ทอดกฐินทางนํ้า ตลอดจนการแข่งขันเรือยาว ขนาด 40 ฝีพาย สิกเจ้าสายนํ้า โดยใช้สนามแข่งขัน คือ แม่นํ้ามูล บริเวณท่าดอกไม้งาม บ้านห้วยนา ตำบลหนองแก้ว อำเภอ กันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งนี้รวมไปถึงวิถีชีวิตชุมชนริมนํ้าแม่น้ำมูล ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานโดยกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย บ้านสิถาน และบ้านหนองบัว (ตำบลหนองบัว) บ้านหนองเทา (ตำบลเมืองน้อย) บ้านหนองโอง และบ้านหนองหวาย (ตำบลโนนสัง) บ้านห้วยนา (ตำบลหนองแก้ว) บ้านดุน (ตำบลดุน) โดยชุมชนเหล่านี้ ยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ป่าบุง ป่าทาม และพื้นที่นํ้าซับ (ดุน) อาทิ การใช้พืชสมุนไพรในป่าบุงป่าทาม เพื่อการบำบัดรักษาโรค เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

เมื่อมีการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของแหล่งแล้ว ในลำดับต่อไปจะดำเนินการศึกษาบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการระดมความคิดเห็นกับตัวแทนจากภาคประชาสังคม (เดิม) จำนวน 30 คนและตัวแทนจากหน่วยงาน/องค์กรภาครัฐและเอกชนด้านการท่องเที่ยว จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 35 คนจาก ความสำคัญดังกล่าว สามารถกำหนดการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านเศรษฐกิจ

ตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอรามัญและยางชุมน้อย กล่าวว่า ทางกลุ่มมีความสามารถและความสนใจที่จะพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยการใช้ประโยชน์จากลำนํ้ามูล คือ

การแปรรูปสินค้าทางการเกษตรและประมงพื้นบ้าน เช่น การแปรรูปปลาสาม ปลาวง น้ำพริกประเภทต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการจัดกิจกรรม “ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กร” เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน ด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว ศึกษาดูงาน เป็นต้น ทั้งนี้ ตัวแทนจากตำบลละหาน กล่าวว่าเนื่องจากชุมชนมีประสบการณ์ในการจัดการการท่องเที่ยวถึง 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้าน OTOP นวัตกรรมที่บ้านละหานหมู่ 1 และหมู่บ้าน OTOP Village Champion หมู่ 8 ซึ่งสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ในส่วนของกลุ่มแม่บ้านจากตำบลน้ำคำ กล่าวว่าปัจจุบันแม้ว่าในขอบเขตตำบลนั้นมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน แต่ชุมชนมิได้ใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนติดกับทางหลวงแผ่นดินมากกว่า อีกทั้งมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น พระธาตุเรืองรอง พระธาตุสุพรรณหงส์ ดังนั้นจึงสร้างรายได้จากกิจการอื่น เช่น ร้านอาหาร พื้นบ้าน สินค้าหัตถกรรม แปรรูปน้ำพริก โดยใช้วัตถุดิบที่ซื้อกับเกษตรกรและชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งถือว่าการสร้างรายได้ทางอ้อม โดยใช้ทรัพยากรที่ได้จากลำน้ำมูล อันเป็นการสร้างเศรษฐกิจในระดับฐานราก อนึ่งผู้แทนจากเทศบาลตำบลเมืองคง กล่าวว่าในช่วงวันสงกรานต์ ทางหน่วยงานราชการได้กระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว โดยร่วมกับกลุ่มพลังbour ในการจัดเทศกาลกระตุ้นเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยว คือ “เทศกาลสงกรานต์พื้นวัฒนธรรมลำน้ำมูล” ณ วัดใต้ และลานอเนกประสงค์ริมแม่น้ำ ซึ่งกิจกรรมภายในงาน ประกอบด้วย การแข่งขันเรือหาปลา การแข่งขันหว่านแห และการแข่งขันงมหอย เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจ ที่ใช้ทรัพยากรจากลำน้ำมูลเป็นฐาน ที่ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบนโดยมุ่งเน้นเศรษฐกิจฐานรากเป็นสำคัญ

3.2 ด้านสังคม

ตัวแทนจากกลุ่มสตรีในตำบลหนองแก้ว กล่าวว่า การมีส่วนร่วมต้องประกอบด้วยคน 3 วัย คือ เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจุบันศูนย์กลางการท่องเที่ยวของตำบล คือ วัดจำปา บ้านหัวนา มีการจัดงานโฮมบุญข้าวใหม่ปลามัน ที่เกิดจากพลังขององค์กรชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน คนพิการ ตลอดจนผู้สูงอายุ นอกจากนี้ประเพณีแข่งขันเรือยาว “วัฒนธรรมสองฝั่งลำน้ำมูล-ชี” ซึ่งจัดขึ้นในบริเวณเดียวกัน เป็นการหล่อหลอมคนในสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอวัฒนธรรม ผ่านกลไกของสภาวัฒนธรรมระดับตำบล ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐ เช่น บวร On Tour รวมไปถึงชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ในขณะที่ตัวแทนจากตำบลโพธิ์เขาวัวและตำบลหนองบัว กล่าวว่าชุมชนทั้งสองมีความผูกพันตามเครือญาติ เป็นสังคมที่มีความผูกพันจากการคมนาคมทางน้ำก่อนที่จะถนนจะมาถึง แม้ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลโพธิ์เขาวัวจะนับถือพระพุทธศาสนา ส่วนหนองบัวจะเป็นชุมชนคาทอลิก แต่ชาวบ้านไม่มีความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ อนึ่งแม้ชุมชนจะอยู่ติดกัน ทว่าการคมนาคมทางบกจะต้องอ้อมไปเกือบ 20 กิโลเมตร ในขณะที่ทางเรือเพียง 2 กิโลเมตรเท่านั้น ในอนาคตชุมชนจึงมีความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อเชื่อมโยงชุมชน 2 วัฒนธรรม โดยใช้เส้นทางเรือเป็นจุดขาย ภายใต้แนวคิด “สังคมพุทธวัฒนธรรม” โดยมีเป้าหมายให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกในการมีส่วนร่วมของคนพุทธ-คริสต์ ด้วยแนวคิดเชื่อมโยงประเพณีลอยกระทง (พุทธ) ในเดือนพฤศจิกายน และงานแห่ดาว (คริสต์) ในเดือนธันวาคม ซึ่งอนาคตอาจมีการแห่ดาวทางน้ำ (ซึ่งเคยเห็นตัวอย่างมาจากจังหวัดสกลนคร) เพื่อสร้างจุดขายที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ต่อไป จากความสำคัญดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมในมิติ

สังคมนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายลำน้ำมูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมาคมสภาองค์กรชุมชน วิสาหกิจ และเครือข่ายลุ่มน้ำ เป็นต้น เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนานั้น มีเจ้าภาพที่หลากหลายตามความถนัดและความเชี่ยวชาญในแต่ละบริบทพื้นที่

3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

ในพื้นที่ตำบลหนองแคว ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ สมาคมคนทาม ซึ่งภาคีเครือข่ายกระจายตามชุมชนสองฝั่งลำน้ำมูล ครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดศรีสะเกษ รวมไปถึงพื้นที่เกี่ยวเนื่องในจังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ซึ่งโดยมีเป้าหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าบุงป่าทาม แหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา ที่ประสานความร่วมมือกับภาครัฐ รวมถึงวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาอย่างมีกลไก อีกทั้งมีการผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้ตัวแทนตำบลจากตำบลรังแร้ง กล่าวว่าในปัจจุบันทางกลุ่มได้กำหนดให้มีการใช้พื้นที่ทางการเกษตรที่เกื้อหนุนกับสภาพธรรมชาติริมน้ำ เช่น นาทาม นาหนอง ปลูกบ่อ พืชผักและการใช้ประโยชน์ไม้พื้น จำกัดการถางป่าแบบไร่เลื่อนลอยโดยปราศจากมติชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้ป่าสงวนชุมชน (ดอนช้างอีเฒ่า) ถูกจับจองและไถปรับจนเป็นที่นาถาวร อนึ่งตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชนเกษตรแปรรูปและบริการบ้านโพธิ์โนนจานอีลอก กล่าวว่าปัจจุบันทั้ง 3 ชุมชนในเขตตำบลโพธิ์ ได้มีการกันเขตอนุรักษ์เพื่อให้ป่าฟื้นฟูสภาพดั้งเดิม ส่งเสริมอาชีพที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าริมน้ำและตามตลิ่งอย่างยั่งยืน การหาอาหารธรรมชาติ ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ พืชผักธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ ไม้หรือวัตถุดิบที่ใช้ผลิตเครื่องมือเครื่องมือ เช่น กก ผือ เครือชูด เครือตาปลา เพื่อทำเสื่อ ตะกร้า เครื่องมือจับสัตว์ รวมไปถึงพืชต่าง ๆ เช่น หน่อไม้ กระโดน หว่า มะกอกน้ำ มันแขง เห็ดต่าง ๆ (เห็ดระโงก เห็ดเผาะ เห็ดตับเต่า เห็ดโค เห็ดตาโล่ และเห็ดหล่ม) ตลอดจนพืชใช้ทำเชื้อเพลิง เช่น หูลิง ฝ้ายน้ำ เหมือดแฮ และเสียว

อนึ่งการจัดการพื้นที่ป่าบุงป่าทามโดยพหุภาคี มีตัวแทนจากตำบลสัมปอ่ย กล่าวว่าควรผลักดันการใช้ประโยชน์ป่าสงวนชุมชนตามลำน้ำให้เป็น “นโยบายสาธารณะ” ของจังหวัด โดยมีพื้นที่มุ่งเป้าคือ 5 อำเภอ 23 ตำบลที่ ทั้งนี้อาจประสานความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อขอให้นักวิชาการเข้ามาสนับสนุน อนึ่งตัวแทนจากสำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ ยังได้เสริมว่าภาคประชาสังคมยังมีความจำเป็นที่จะต้องการให้หน่วยงานภายนอก เข้ามามีบทบาทในการเสริมอำนาจให้กับชุมชน เช่น กองทุนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นพี่เลี้ยงในการจัดการอนุรักษ์ พื้นฟูพื้นที่ป่าบุงป่าทาม ป้องกันผลกระทบของป่าจากนโยบายจากภาครัฐที่ชุมชนพิจารณาว่ามีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ โครงการส่งเสริมเกษตรอุตสาหกรรม โครงการส่งเสริมการปลูกป่าเอกชน โครงการสัมปทานทำทราย ในขณะที่ตัวแทนจากสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ กล่าวว่ารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ควรเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่บูรณาการกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งตัวแทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เสริมว่าการท่องเที่ยวและกิจกรรมตามลำน้ำมูลนั้น ควรมีการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจ BCG (เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว) เข้าร่วมด้วย เพื่อเป็นหลักประกันการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจหอมแดงแปลงใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย ได้ช่วยสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนริมน้ำมูล ว่าความโดดเด่นที่ค่อนข้างแตกต่างจากแหล่งอื่น ๆ คือ การจัดสรรที่ดินใน

3 เขต ได้แก่ ป่าช้า ป่าดอนปู่ตา และป่าทำเล โดยมีเฒ่าจ้ำ (ร่างทรง) เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนเพื่อสื่อสารกับผีปู่ตา ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ อีกทั้งทำหน้าที่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่บริเวณป่าบุงป่าทาม ต้นไม้ สัตว์ รวมไปถึงทรัพยากรผลิตผลจาก ป่า เช่น เห็ด แมลง ฟินไม้แห้ง ผัก และพืชสมุนไพร เป็นต้น ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ ต้องขออนุญาตปู่ตาเสมอ โดยบางพื้นที่ได้รับการกำหนดเป็นเขตอภัยทาน การใช้ประโยชน์ต้องผ่านกลไกของเฒ่าจ้ำและมติคณะกรรมการประจำชุมชน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การกำหนดอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวตามลำนํ้ามูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ตอนบนจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในครั้งนี้ ได้ทำการอภิปรายผลไล่เรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ

การวิจัยครั้งนี้พบว่าอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ (ลุ่มนํ้ามูล) นั้นมีลักษณะ 2 ลักษณะ คือ อัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์เฉพาะ กล่าวคืออัตลักษณ์ร่วมมักสัมพันธ์กับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งเรือยาว และสงกรานต์ตามชายหาดต่าง ๆ ซึ่งปรากฏตลอดลำนํ้าในพื้นที่ศึกษา ส่วนอัตลักษณ์เฉพาะ พบว่าบางแห่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ต่างออกไป เช่น ชุมชนชาวไทโคราช และชุมชนชาวคาทอลิกริมน้ำ เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ (สิริลักษณ์ พฤทธิอนันต์, 2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง การออกแบบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุภูมิภาคลุ่มนํ้าโขง ไทยอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริเวณ 8 จังหวัดของไทยที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำโขง เป็นส่วนสำคัญต่อการชูภาพลักษณ์ที่เหมาะสมจูงใจนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมลุ่มนํ้าที่สามารถสื่อสารได้ชัดเจนที่สุด คือ “พญานาค” ส่วนอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัดต้องเกิดจากการผสมผสานความโดดเด่นทางวัฒนธรรมหลายส่วน ขมวดเป็นเรื่องราวเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ อนึ่งการวิจัยในพื้นที่ลำนํ้ามูลของจังหวัดศรีสะเกษ ยังพบอัตลักษณ์ที่เป็นกาลานุกรม (Timeline) ที่น่าสนใจ คือ อัตลักษณ์ในอดีต (ทวารวดี ล้านช้าง ไทโคราช) และร่วมสมัย (ชาวจีนโพ้นทะเล ชาวคาทอลิก) ซึ่งทำให้เห็นความซับซ้อนทางวัฒนธรรมผ่านมิติของเวลา สอดคล้องกับการศึกษาของ (ธีราพร ทองปัญญา, 2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดนํ้าอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาตลาดนํ้าดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งพบว่าอัตลักษณ์ของตลาดนํ้าดำเนินสะดวกสามารถสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จำแนกออกเป็น 3 ช่วง คือ ชุมชนแห่งการสัญจรทางนํ้าของเกษตรกรท้องถิ่น ชุมชนตลาดนํ้าแห่งการท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตคนท้องถิ่น และชุมชนตลาดนํ้าแห่งการท่องเที่ยวปัจจุบัน

สำหรับประเด็นรูปแบบการท่องเที่ยวนั้น การวิจัยครั้งนี้พบว่าตลอดลำนํ้ามูลในจังหวัดศรีสะเกษสามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้หลากหลายตามทรัพยากรที่ปรากฏ เช่น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (พุทธ คริสต์) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและกีฬา (แข่งเรือยาว) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ป่าบุงป่าทาม) สอดคล้องกับการศึกษาของ (วรวิทย์ สุเมธ, 2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทางนํ้าในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งพบว่าเมื่อสำรวจฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวบนฐานอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว สามารถยกระดับศักยภาพของพื้นที่สู่การพัฒนาการท่องเที่ยวทางนํ้าออกได้เป็น 12 รูปแบบ โดยรูปแบบการท่องเที่ยวที่โดดเด่น 3 ลำดับที่มีความสอดคล้องกับทรัพยากรทางนํ้า คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ในมิติประสบการณ์การท่องเที่ยว ยังสอดคล้องกับ (ไพฑูรย์ มนต์พานทอง, 2562) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการเพิ่มมูลค่าเชิงสร้างสรรค์จากการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำของประเทศไทย ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ปัจจัยด้านการสัมผัส ปัจจัยด้านอารมณ์ความรู้สึก ปัจจัยด้านความคิด ปัจจัยด้านการกระทำ และปัจจัยด้านการเชื่อมโยง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างภาคีเครือข่ายทางด้านการท่องเที่ยวภายใต้บริบทลำน้ำมูลในเขตพื้นที่ศรีสะเกษตอนบน

2. ประเด็นภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยว

การวิจัยครั้งนี้พบว่าภาคประชาสังคมในลำน้ำมูลของจังหวัดศรีสะเกษตอนบน มีความจำเป็นต้องขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นกลไกในการจัดการการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ (จักรีวิริยะ กันบุรณย์, 2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: จังหวัดนครราชสีมา ในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์ ซึ่งพบว่าหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนมีความจำเป็นที่จะต้องระดมความคิดและวางแผนในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานเป็นเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจด้านการท่องเที่ยวภายในจังหวัด อันมีการประสานงานกับชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทั้งในด้านของการอนุรักษ์ทรัพยากร การวางแผนและจัดการ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม อนึ่งสำหรับการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมลำน้ำมูลในพื้นที่ศรีสะเกษตอนบนนั้น การวิจัยครั้งนี้พบว่าการสร้างเครือข่ายระหว่างสมาคม วิชาชีพชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม (Cluster) อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการท่องเที่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของ (ธัญญธรณ์ ตันโน, 2566) ที่ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานเอกลักษณ์ชุมชนในเมืองรองของภาคเหนือตอนล่าง 2 ซึ่งพบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำเป็นที่จะต้องอาศัยเครือข่ายผู้นำชุมชน 3 แห่ง เพื่อผนวกองค์ความรู้ร่วมกัน สร้างทัศนคติต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวร่วมกันแบบบูรณาการ ที่เป็นเอกภาพทั้งการบริการ การสื่อสาร กระบวนการคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือทำและควบคุมดูแล และทักษะการปฏิบัติมีส่วนร่วมของผู้นำและบูรณาการร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย

อนึ่งการวิจัยครั้งนี้ยังได้พบความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับภาคประชาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ (สันติ พัฒน์พันธุ์, 2562) ที่ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพบว่าการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นโดยการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชน และภาคประชาสังคม โดยเน้นให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวให้น่าสนใจมากขึ้น อย่างไรก็ตามผลการวิจัยด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในลำน้ำมูลนั้น มีทิศทางเดียวกับการวิจัยของ (เสกสรร ท้าวทุมมา, 2564) ที่ได้วิจัยเรื่อง การจัดการชุมชนเข้มแข็งด้านการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการประชาสังคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งพบว่าภาคประชาสังคมและชุมชน 5 แห่ง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม ที่จะนำไปสู่การจัดการชุมชนเข้มแข็งด้านการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการประชาสังคม ซึ่งมีอยู่ 4 องค์ประกอบ คือ ความเข้มแข็ง ความยั่งยืน การพัฒนา และกระบวนการประชาสังคม เพื่อรวมกลุ่มคิด ปฏิบัติ วางแผน และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และสามารถพัฒนาศักยภาพของแต่ละชุมชนเพื่อ

เชื่อมโยงไปยังชุมชนอื่น ๆ สอดคล้องกับภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมลำนํ้ามูลในพื้นที่ศรีสะเกษตอนบน ซึ่งต้องการรวมกลุ่มภายในจังหวัดเป็นทุนเดิม แล้วทำการขยายผลสร้างความร่วมมือไปยังจังหวัดข้างเคียง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดทำสารสนเทศอัตลักษณ์ของชุมชนตามลำนํ้ามูลในพื้นที่ศรีสะเกษตอนบน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลหรือศูนย์การเรียนรู้เฉพาะพื้นที่ บูรณาการด้านเศรษฐกิจ (การเกษตร แปรรูป สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประมงพื้นบ้าน) ด้านสังคม (ประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์) และด้านสิ่งแวดล้อม (ป่าบุง ป่าทาม) เป็นต้น สำหรับการสื่อความหมาย อนุรักษ์ และประโยชน์ด้านนันทนาการ ตลอดจนบรรจุเป็นสาระการเรียนรู้ (หลักสูตรท้องถิ่น) เพื่อจัดการเรียนการสอนแก่เยาวชน และต่อยอดสู่กระบวนการวิจัยในอนาคต

2. ภาคประชาสังคม ควรมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวทางน้ำ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ในด้านการกำหนดโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเส้นทางเดินเรือ ท่าเรือมาตรฐาน การกำหนดระเบียบเกี่ยวกับการใช้ลำนํ้าเพื่อนันทนาการ ความปลอดภัย ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การควบคุมมลพิษทางน้ำ ตลอดจนการเป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยวทางน้ำด้วยแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพฯ (BCG) เช่น การใช้เรือพลังงานสะอาด ลดการใช้พลาสติกในแพท่องเที่ยว หรือใช้ภาชนะย่อยสลายได้ เป็นต้น

3. ในมิติวัฒนธรรม ควรมีการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวตามลำนํ้ามูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชัน แสดงปฏิทินการท่องเที่ยว เพื่อให้พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำตลอดทั้งปี อีกทั้งเป็นช่องทางการสื่อสารให้แก่ภาคีเครือข่ายประชาสังคมลำนํ้ามูลในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน เช่น สมาคม กลุ่ม วิชา หักกิจ สภาองค์กรชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ศรีสะเกษตอนบน ทั้ง 5 อำเภอ 23 ตำบล ซึ่งนอกจากเป็นระบบสื่อสารแล้ว ยังระบบแจ้งเตือนระดับน้ำ คํมลพิษทางน้ำ ปริมาณน้ำท่า อุทกภัย เพื่อเฝ้าระวังในการจัดการลำนํ้ามูลร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาเฉพาะบทบาทของภาคประชาสังคม ดังนั้นเพื่อให้ครอบคลุมภาคีเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในขอบเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษตอนบน (5 อำเภอ ลุ่มนํ้ามูล) จึงควรขยายขอบเขตไปยังการศึกษาบทบาทของภาครัฐและภาคเอกชนในบริบทพื้นที่ร่วมกันด้วย

2. ในมิติพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะบริบททางภูมิทัศน์วัฒนธรรมเจาะจงเฉพาะลำนํ้ามูล ซึ่งทำให้เห็นผลการวิจัยในแนวราบ ดังนั้นในอนาคตจึงควรขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษาไปยังลุ่มนํ้าสาขา เช่น ลุ่มนํ้าชี ลุ่มนํ้าห้วยทับทัน ลุ่มนํ้าห้วยสำราญ และลุ่มนํ้าห้วยชะยุ้ง เป็นต้น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ทั้งในแนวราบ-แนวตั้ง อย่างเชื่อมโยงบูรณาการ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). *แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2561–2564 ของกรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: วิไอพี ก๊อปปีปริน.
- จักรีวัชร เก้นบุรมย์. (2565). *ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: จังหวัดนครราชสีมา ในกลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เดลินิวส์. (2567). *ศรีสะเกษเปิดเส้นทางท่องเที่ยว ยกระดับเพิ่มมูลค่าวัฒนธรรมข้าวลุ่มนํ้ามูล พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้*. กรุงเทพฯ: เดลินิวส์.
- ธัญธรณ์ ตันโน. (2566). *แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานเอกลักษณ์ชุมชนเมืองรองของภาคเหนือตอนล่าง 2*. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ.
- ธีราพร ทองปัญญา. (2565). *การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุชนารถ รัตนสุขชัย. (2554). *กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพฑูรย์ มนต์พานทอง. (2562). *แนวทางการเพิ่มมูลค่าเชิงสร้างสรรค์จากการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วรวิทย์ สุเมธ. (2562). *แนวทางการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2568). *ท้องถิ่นจะโตได้ ต้องกระจายอำนาจด้านการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สถาบันปรีดี พนมยงค์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2568). *บทบาทของภาคประชาสังคมในการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันฯ.
- สันติ พัฒนพันธุ์. (2562). *การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- สมมติ สมบูรณ์. (2547). *ภูมิศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- สิริลักษณ์ พุทธิอานันต์. (2559). *การออกแบบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ลุ่มน้ำโขงไทยอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสกสรร ท้าวทุมมา. (2564). *การจัดการชุมชนเข้มแข็งด้านการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการประชาสังคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2558). *15 ปี การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. (2564). *โครงการศึกษาการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์พื้นที่ลุ่มนํ้ามูล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- United Nations World Tourism Organization. (1997). *International Tourism: A Global Perspective*. Madrid: UNWTO.